

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
בהעלותך
סיון ה'תשע"ג ב'שכ"ד
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

דברי מרן שליט"א בשבח הקונטרס "תנורו של עכנאי" שיצא לאור השבוע במלאות שנה לפטירת אמו של מרן שליט"א, מרת זהרה שרה בת הר"ר שלום ע"ה, בצירוף קובץ מאמרים "חיי שרה".

דין צרירות דם מחמת מכה בעוף ובבהמה, האם צריך לחתכו או ליטלו קודם הבישול או הצלייה, מה הדין אם התבשל כך ללא חתך, שקלא וטריא בעניין מה שכתב מרן השו"ע "וימלחנו יפה".

השלמה בעניין האם שייך לעשות עילוי נשמה לתנאים ואמוראים וצדיקי עולם. מה פירוש הפסוק "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים, ובמושב לצים לא ישב". ודברים לזכרו של כמהר"ר יחיא יצחק הלוי זצוק"ל שיום פטירתו חל השבוע, וכיצד קיים ונתקיים בו פסוק זה.

חשיבות ומעלת כתיבת סיפורי צדיקים ומעשיות של חכמי וצדיקי עדתינו זיע"א, והנחלתם לדור הבא למען ידעו גדולתם וצדקותם של קדמונינו כפי שנעשה ביתר עדות ישראל.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול הלשון – 03-6171031
מספר השיעור במערכת קול הלשון – 334
מספר השיעור בדיסקים – 208

השיעור מוקדש לעילוי נשמת הרבנית הכבודה
מרת זהרה (שרה) בת הרב סאלם שִׁבְר ע"ה
אם מרן שליט"א
נלב"ע י"ח סיון ה'תשע"ב
תנצב"ה

השיעור מוקדש לע"נ אמי מורתי זהרה הנקראת שרה בת מארי סאלם שְׁפָר זצ"ל תנצב"ה.

דברי מרן שליט"א בשבח הקונטרס "תנורו של עכנאי" שיצא לאור השבוע במלאות שנה לפטירת אמו של מרן שליט"א, מרת זהרה שרה בת הר"ר שלום ע"ה, בצירוף קובץ מאמרים "חיי שרה".

חשבנו ודיברנו על כך, שנעשה בערב זה סעודה לקראת יום השנה של אמי מורתי הרבנית זהרה (שרה) בת הר"ר סאלם שְׁפָר ע"ה, שיחול ביום שני, אבל הדבר לא יצא אל הפועל, לאור הניסיון מהסעודה של הילולת רשב"י, בליל ל"ג בעומר, ראינו שקשה לציבור, ונשארו מעל ומעבר מנות שלא נאכלו, כנראה כיון שהשעה כבר מאוחרת, עכשיו בשבתות הקיץ ששבת יוצאת מאוחר, וקשה לעכב את הציבור. אבל במקום זה, ישנה את החוברת הזאת, קונטרס הנקרא תנורו של עכנאי, זהו 'ישר מהתנור', סעודה ישר מהתנור... לא בא כבושם הזה.

הדבר פלא, מעמוד אחד בגמרא בבא מציעא ודף נ"ט, שם יש עמוד שלם בנושא זה, מעמוד אחד נהיו כששים עמודים. וזה כמובן עדיין לא הכל, אפשר להוסיף עוד כהנה וכהנה ציצים ופרחים. חוץ ממה שיש כבר בספרים. הדבר מראה, כמה תורת ה' עשירה ומתרחבת מדבר אחד לבלי סוף.

מהרי"ץ כותב בביאור הפסוק שאנו אומרים ב'זבא לציון, פְּרוּךְ י"י יום יום יַעֲמַס לָנוּ הָאֵל יְשׁוּעָתָנוּ סִלָּה, מסביר מהרי"ץ בעץ חיים ודף ס"ט ע"ב, שבכל יום הקב"ה משפיע לנו כמה הבנות ולימודים בתורה, ולזה הוא מה שאנו אומרים שהבדילנו מן התועים. דהיינו, ברוך י"י יום יום יעמס לנו, בכל יום הקב"ה נותן לנו השפעה והבנה מחודשת בתורה, מה שלמדנו אתמול כבר למדנו, אבל כשמתעמקים מוצאים חידושים נוספים. ועל פי זה נראה פירוש פסוק וְאֶתְהַלְכָה בְּרַחֲבָהּ, הכוונה מה שאני מרחיב ומבאר דברי תורה. שמא תאמר שאני מוסיף בה? לזה אמר, פִּי פִקְדֵיךָ דְרָשְׁתִּי. לא הוספתי דבר, אלא שדרשתי בו

דרשה וביאור לבד. דוד המלך אומר ותהלים קי"ט מ"ה וְאֶתְהַלְכָה בְּרַחֲבָהּ פִּי פִקְדֵיךָ דְרָשְׁתִּי. לכאורה קשה, מה הקשר בין הרישא לסיפא? אלא 'ואתהלכה ברחבה' היינו, אני מתהלך בתורה, מרחיב אותה. אבל לכאורה אתה עובר על 'בל תוסיף', כיצד אתה מוסיף על מה שכתוב בתורה? אלא בתשובה לכך, 'כי פקודיך דרשתי'. דהיינו, אני רק מגלה את המטמונים הנמצאים בתורה. ודרשת וחקרת ושאלת היטב, ומתוך זה אני מוציא חידושים.

החפץ חיים זיע"א, אמר דבר בתורת לימוד זכות על עם ישראל. ריבוננו של-עולם, נתת לעמך ישראל חמשה חומשי תורה, רק חמשה חומשים, ותראה מה עשו בניך מהתורה, כמה ספרים חיברו עליה, מאות ואלפים, כמה הרחיבו את התורה.

לאמיתו של-דבר, הכל גלום בתורה, כל הדברים הם רק פירוש, ביאור, ולא הוספה לתורה. אלו אינם דברים חדשים, אלא זהו מה שטמון בתורה עצמה. ואחרי ככלות הכל, אומרים בשם הגר"א, תּוֹרַת י"י תְּמִימָה מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ ותהלים י"ט ח"ו. התורה נשארה שלימה, כאילו עוד לא נגענו בה.

הגמרא אומרת וב"מ שם, למה נקרא שמו תנורו של-עכנאי? שהקיפוהו דברים כעכנאי זו וטמאוהו. הפשטות היא, כי בעל הבית של התנור, היה שמו 'עכנאי', אבל לא לחנם הויכוח היה על תנורו, כי את התנור שהוא עשה הוא חיתך אותו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא, לא נאריך כעת על הדבר, כבר דיברנו על כך בעבר [מוצש"ק ראה ומוצש"ק שופטים ה'תשע"ב] והדברים כבר נדפסו בשער"י, דיברנו על כך כמה פעמים, חלק מהדברים שאמרתי מודפסים גם כאן, בביאורים הנקראים מראה הנוגה. אבל ישנם כאן הרבה דברים נוספים שלא אמרתי.

מה שאמר, שהקיפו אותו דברים 'כמו עכנאי', מהו עכנאי? רש"י מפרש, 'נחש'. א"כ קשה, למה אמר 'עכנאי'? שיאמרו 'נחש'?

אותה השאלה אפשר לשאול על מה שכתב מהרי"ץ [סדר ליל שבת, דף קי"א ע"ב, אחר

שערי יצחק – השיעור השבועי

גם כאן קשה, למה מהרי"ץ נקט 'עכנא' אמנם כוונתו לומר, וכי ח"ו יש לו לאותו אדם נחש רעב בבטן, שמחייב אותו לאכול עכשיו? אבל למה הוא אמר דוקא 'עכנא'? מי שיעיין בקונטרס זה, יבין זאת, ש'עכנא' זה אינו סתם נחש, אלא זהו הנחש הגדול, שהוא המכונה בשם 'עכנא'. בתחילת הקונטרס הסברנו זאת [דף י"א]. וביארנו בס"ד, כי יש כאן רמז במש"כ 'הקיפוהו דברים כעכנא זו', דהיינו זה היה מעשה שטן שהצליח, כדי לגרום את בזיונו של רבי אליעזר בן הורקנוס. הכל היה מן השמים. מצד אחד, רבי אליעזר סבל, בירכו אותו (דהיינו החרימו אותו), כל חכמי ישראל היו נגדו. ומצד שני, הוא לא היה מוכן לוותר, כי הוא היה בטוח בקבלה שלו מרבותיו. כל מעשה זה, 'תנורו של עכנאי' זהו מאמר נורא ואיום, ישנם הרבה יסודות במאמר זה. מי שיעיין גם בביאורים "מראה הנוגה", יבין כי מצויים פה הרבה עניינים יסודיים באמונה, הנוגעים לכל התורה כולה. כגון מתי אומרים, אַחֲרֵי רַבִּים לְהִטָּת [שמות כ"ג, ב']? ולמה בירכו אותנו, ולא הסתפקו בנידוי? וכו'. למה עמד ר' יהושע על רגליו? ומה נענש על כך? מה משמעות דברי הקב"ה, נצחוני בני? וכי בתקול שאמרה שהלכה כר' אליעזר, יצאה לחנם? אלו דברים נשגבים.

דין צרידות דם מחמת מכה בעוף ובבהמה, האם צריך לחתכו או ליטלו קודם הבישול או הצלייה, מה הדין אם התבשל כך ללא חתך, שקלא וטריא בעניין מה שכתב מרן השו"ע "וימלחנו יפה".

הגמרא במסכת חולין [דף צ"ג ע"ב] אומרת, אומצא דאסמיק, חתכיה ומלחיה (כצ"ל), אפילו לקדרה נמי שפיר דמי. תלייה נמי בשפודא דאיב דמא אגומרי, פליגי בה רב אחא ורבינא, חד אמר משאב שאיבי ליה, וחד אמר מצמת צמתי ליה. 'אומצא', ידוע שפירושו בשר חי, בשר שלא התבשל. 'דאסמיק', היינו התאדם. 'חתכיה ומלחיה', אפילו לקדרה נמי שפיר דמי, דהיינו ע"י שחותך ומולח אותו לפני הבישול, הדבר

הקידוש, נהגו לשהות בשתיה ובאכילת פירות. זהו מנהג ידוע כיום ביהדות תימן דוקא, הדבר היה בעבר גם במקומות אחרים, מנהג זה משתלשל מזמן הש"ס, שבסעודות חשובות לא אוכלים ישר את הסעודה, לא נוטלים ידיים מיד ומברכים 'המוציא לחם מן הארץ' וסועדים, אלא מגישים לפני כן פירות וגם יין שרוף, כדי למתק את האכילה. על ידי זה, יש יותר נחת לאנשים לאכול, כי הדבר פותח את המעיין. היום בזמנינו הדבר השתנה, הרבה אנשים כבר אינם שותים דברים חריפים, ממילא אם הם אוכלים פירות, אחרי כן מגיעים לסעודה והם כבר שבעים. מטרת הגעלה היא הפוכה, על ידי ששותים דברים חריפים, זה פותח את המעיין, ורק בכדי למתק את החריפות, אוכלים קצת פירות. אבל היום, לא שותים את הדברים החריפים, אלא רק את הפירות, ולכן כשמגיעים לסעודה כבר אין לזה טעם וריח. ולכן לא מבינים בשביל מה צריך את זה. מיותר ועדיף שלא. כיון שהשתנה ההסתכלות על העניין, ממילא איבדו את המטרה.

בכל אופן מהרי"ץ אומר נהגו לשהות בשתייה, דהיינו, שותים יין או יין שרוף, שזה מעורר את תאוות המאכל, כך עושים בסעודה חשובה, ואוכלים גם פירות בכדי למתק את הפת. לכן זה נחשב 'התחלת הסעודה', כי הדבר מיועד בשביל הסעודה, זה מועיל לסעודה. וזהו מכלל העונג לכבוד השבת. והגע עצמך, אילו מקלעי ליה גוברי כרב אמי וכרב אסי, מי הוה יהיב להו נהמא למיכל מיד? אם היו מגיעים אליך אורחים חשובים, כגון האמוראים רב אמי ורב אסי, וכי מיד היית מגיש להם אוכל? לא. אלא היית מגיש לפנייהם פירות, ואת הסעודה היית מגיש יותר מאוחר. כך כשנכנסה שבת, לא אוכלים מיד. האם עכנא ח"ו בבטניה, דדין ליתן לפניו פת תכף ומיד? אין זה מן הכבוד. רק יציע תחלה לפנייהם מיני מעדנים ופירות. והוא מאריך עוד בנושא זה. וכתבתי ע"ז בס"ד מאמר שנדפס בקובץ אהל יעקב, אלול ה'תשס"ז, דף קצ"ד.

מועיל אפי' לבישול. ואם לצלייה, לא צריך אפילו לחתוך, כי הצלייה שואבת את הדם. אפילו שהבשר נשאר אדום, 'נורא משאב שאיב'. אם זה על גבי גחלים, ישנה מחלוקת בדבר, ולהלכה נפסק שזה גם מועיל. נמצא שלא צריך דוקא צלי אש, אלא גם אם שמים את הבשר מיד על גבי הגחלים, הם שואבים את הדם.

נפסק להלכה בשו"ע ויו"ד סימן ס"ז סעיף ד', נצטרך הדם מחמת מכה, אסור לבשלו עד שיחתוך המקום וימלחנו יפה, אבל מותר לצלותו בין בשפוד בין על גבי גחלים, אפילו בלא חיתוך ומליחה.

בשלחן ערוך המקוצר [ח"ד הלכות אכילת בשר חי סימן ק"ל ס"ד] הבאתי את ההלכה בנ"ד בלשון הזאת, חֲתַכְתָּ בֶּשֶׂר שֶׁהִיא אֲדוּמָה מֵאֵד, וְנִיכָר שֶׁנֶּצְרָר (דהיינו התאסף) בה הדם מפני מכה שקיבלה, אסור לאכלה כך, ואף לא לבשלה, אלא חובה לחתוך שם תחילה, לעשות פתח לדם לצאת כלפי מטה, ואחר־כך למלוח לחלוט ולבשל. ואם רוצים לצלותה, אין צריך לחתכה תחילה, כיון שהאש תשאב את הדם. וכשעשו באופנים הללו, מותר אפילו כשרואים שלא סר מראה האדמימות ממנה. ואם צרירות־הדם נפוחה באופן שהדבר מאוס, אסור לאכלה משום אֵל תִּשְׁקֶצוּ, ולכן יחתוך אותו מקום וישליכנו. א"כ צריך לעשות חתך, בכדי שיצא משם הדם. כמו שישנם חוטי דם בבשר, ולא מוציאים אותם. למשל בכנף, חותכים שם בכדי שהדם יזוב דרך שם. גם כאן התאסף דם, נצטרך דם בתוך החתיכה, תעשה לו פתח בכדי שיוכל לצאת. ואם לאו, זאת בעיא.

אכן צריכים לדעת, מה הדין בדיעבד? נפקא מינה לזמנינו, כיון שלפעמים במשחטות מגיע בשר שיש בו צרירות דם, וישנם מצבים שהמשגיחים מרוב עומס העבודה אינם שמים לב, ויכול להיות שימלחו את הבשר עם צרירות הדם, וכך הבשר מגיע לבתים. או ביום שישנה סחורה לא טובה, ממשקים מסויימים. הרי הצרירות דם באה, משום שהעופות

מקבלים מכות. אם העוף קיבל מכה מחיים, מכל מיני סיבות שיהיו, או שהידקו אותו וקשרו אותו חזק, ועיי"כ נהיה לו צרירות דם. גם באדם ישנם מצבים כאלה. א"כ כשמולחים את הבשר הזה במליחה רגילה, הדם לא יצא, לכן חייבים לעשות שם חתך.

שאלה מהקהל: אפשר לראות זאת?

תשובת מרן שליט"א: כן. לפעמים רואים על העור שהוא אדום, ושהבשר מתחתיו אדום. בדרך כלל זה לא אמור להיות, אבל קורה לפעמים שמרוב עומס העבודה המשגיחים לא שמו לב, כמה שהם משגיחים אבל נשאר משהו שהם לא הבחינו בו.

שאלה מהקהל: לפעמים גם אחרי השחיטה העוף מקבל מכות, וגם בזמן מריטת הנוצות שנעשית במכונות. כגון כשמכניסים את העוף לתוך הליין, א"כ זה לא אומר שזה מלפני השחיטה.

תשובת מרן שליט"א: יכול להיות שזה קרה לאחר השחיטה, אבל המשגיחים היו צריכים להבחין בזה לפני שהוא נמלח. צריך לדעת, אחרי הבישול קשה קצת לראות זאת, אבל הוא נהיה בגוון שחור וכדומה.

השאלה היא, מה הדין בדיעבד, אם כבר בישלו זאת? לפי המצב היום, שמכשירים אותו כבר במשחטה, דהיינו שהעוף בא לבית כבר אחרי מליחה, צריך להסיר זאת לפני הבישול. אמנם היה צריך להוציא זאת עוד לפני המליחה, כדי שמקום החתך יימלח, ואם הדבר נעשה לאחר המליחה, אין כל כך תקנה לדבר זה. דהיינו, מי שלא מולח בבית עוד הפעם, כמו שאנחנו עושים "מליחה מיוחדת", אין לו מה לעשות, והוא צריך להסיר ולהשליך את החלק הזה. צריכים ללמד זאת בבית, שיש להוציא את החלק הזה, כיון שכבר מלחו את הבשר, אין מה לעשות, אלא רק להוציאו עם שיעור 'כדי קליפה' או 'כדי נטילה' מסביב.

שאלה מהקהל: לפעמים העוף אדום, כי זורקים אותו בתוך בריכה של דם, והוא נהיה ממש אדום. גם אחרי מליחה הוא אדום.

שערי יצחק – השיעור השבועי

קיצור שו"ע ועשה ק"ו, אם את בית השחיטה אתה אומר לי לקלף, ומחמירים להוציא לגמרי, ק"ו שאת המקום שנצרך, צריך להוציא. אולי זהו המקור שלו. אבל לשיטתנו, כפי דעת מרן, אין דין וחומרא כזאת, וגם בעל שתילי זיתים השמיט את דברי הרמ"א בזה, א"כ לכאורה ההלכה לדין היא כפי כדעת מרן.

מצד שני, להלכה למעשה, ביררנו זאת, ובהרבה מקומות, חושבני שברוב יהדות תימן, נוהגים להסיר את המקום הזה. מאידך שאלתי את אמי מורתי ע"ה, יש לי פה תשובה מזמנו כשדנתי בנושא זה בשנת ה'תשס"ז, לכן אני אומר את דין זה היום, לעילוי נשמתה, יש לי תשובה שכתבתי בס"ד ביום כ"א טבת ה'תשס"ז, אבא מארי זצוק"ל כבר לא היה אז בין החיים, לא זכיתי לשאול אותו, ומה שיכלתי שאלתי אותה, והיא מסרה לי הוראות בשמו, דברים שהיא ידעה.

כתבתי כך, נודע לי על אאמו"ר זצ"ל, שהורה בתוך ביתו הלכה למעשה, לחתוך במקום האדמימות שנים שלשה חתכים, כדי שיהיה פתח לדם לצאת ולנקות היטב, וסגי בהכי אפילו שלא סר האדמימות. ואם צולים אותה חתיכה, אין צריך כלום. כך העידה לי אמי תליט"א. ר"ת תחיה לאורך ימים טובים אמן, וכעת נאמר, תהיה נשמתה צרורה בצרור החיים.

א"כ אאמו"ר זצ"ל פסק והורה להלכה למעשה, לעשות שנים שלשה חתכים. מהיכן הוא לקח זאת? הרי בשו"ע כתוב רק, 'יחתוך'. מנא ליה, 'שנים שלשה חתכים?' ברוך ה' זכינו ומצאנו שזהו רש"י מפורש במסכת חולין ושם, רש"י אומר, חתכה, חתיכות הרבה. גם הר"ן [דף ל"א ע"ב מדפי הרי"ף] אומר, לחתיכות הרבה. א"כ מיעוט רבים, שנים. 'ברב עס', שלשה. 'חתיכות הרבה'. זהו המקור לכך.

אמנם בשו"ע לא כתוב לחתוך שנים שלשה חתכים, אלא כתוב 'יחתוך', משמע פעם אחת, ואכן בספר מעדני השלחן הרגיש בענין זה, והוא כותב במפורש שזהו אחד. אבל בגלל

תשובת מרן שליט"א: זה שהוא קיבל דם מאחרים, לא מעצמו, זאת בעיא נוספת. יכולים להיות בזה כל מיני מצבים. יש גם נידון, בדם שהיה עם מלח, האם נחשב 'מליח כרותח'. זאת גם שאלה. הנקלע למצב כזה, צריך לשאול מורה הוראה.

בכל אופן, בעז"ה במהדורא הבאה של שלחן ערוך המקוצר, בדעתי להוסיף כאן עוד כשתי שורות. אחרי מה שקראתי לכם, בסוף הסעיף, רשום לי כאן בתכנית להוסיף בעז"ה לכשתצא המהדורא מושלמת כך, אמנם בדרך כלל המנהג הוא, להסיר ולהשליך מקום הצרירות, אפילו כשאינה נפוחה. כי סוברים, שלא יועיל החתך, שיצא הדם במליחה, מפני שנקרש. המנהג הוא עכ"פ ביהדות תימן, שלא מסתפקים רק לחתוך זאת, דהיינו לעשות חתך באמצע הצרירות, אלא המנהג להסיר זאת אפילו עוד קודם למליחה. למרות שלפי השו"ע מספיק לחתוך, אבל נוהגים להחמיר.

גם בקיצור שו"ע לרבי שלמה גנצפריד, כתב בן וסימן ל"ו סעיף א', אבל לא מסתבר שזה המקור של מנהגנו, כיון שספר קיצור שו"ע לא נתפשט אצלנו. בכל אופן הוא כותב כך, צריכין לחתוך המקום הזה ולהסירו קודם השריה. הדבר לא כתוב במפורש בשו"ע. מרן השו"ע כתב שיחתוך, משמע שתעשה חתך אחד, אבל בקיצור שו"ע כתב 'להסירו'. ולא ידוע לנו גם על ספר אחר בפוסקים שלפנינו.

קצת מפליא, א"כ מאיפה הוא לקח דין זה. יתכן, שהוא עשה חשבון לפי דברי הרמ"א כאן, שכתב, ויש אומרים, דמשום זה יש להחמיר לקלף בית השחיטה, או לחתוך באותו בשר קודם מליחה, הואיל ונצרך שם דם בשעת שחיטה. הרמ"א סובר, שבגלל דין דם שנצרך, גם 'בית השחיטה' הנקרא 'בי ברוך' ועיין ברכות מ"ד ע"ב צריך לקלפו או לחתוך אותו. אמנם לא נצרך שם דם, אבל כיון שמקום זה מלא דם בגלל השחיטה, לכן הם מחמירים בכך. בגלל הלכה זאת, בא בעל

זה, הוא עושה איזו חומרא חדשה, הוא כותב וס"ק ל"ה, שכיון שנצרר הדם, אין לו פתח לצאת עד שיחתוך בו פתח לצאת הדם, דהיינו שיחתוך אותו מקום שתי או ערב, כדי שיזוב הדם. 'שתי או ערב', מהיכן יודעים מהו השתי ומהו הערב? איך אפשר לזכור מה השתי ומה הערב? שהשתי לאורך, והערב לרוחב?

הערה מהקהל: בערב ישנים. זה כמו שאדם ישן.

תשובת מרן שליט"א: בסדר, אבל זה טוב אולי בשביל הספרדים, אבל אנחנו אומרים שתי וערב, זה לא ערב, אנחנו התימנים מבדילים בין צירי לסגול, ואיננו מערבים ביניהם...

אמנם יש לדעת, שהדבר אינו דבר מוסכם, מהו שתי ומהו ערב. מי שיראה במלאכת שלמה, כמדומני במסכת טהרות, ישנם המפרשים בהיפך. אבל סוגיין דעלמא, ששתי זה לאורך. וסימניך, 'שתיל'. שתיל הולך לאורך. זהו הסימן שאני מכיר. אבל בכל אופן, מי שיפרש אחרת, זה לא נורא, כיון שיש מי שחולק על כך.

נחזור לענייננו, ואין צריך שיחתוך כל אותו המקום שנצרר, ולהשליך. ומהנכון שיחתוך שתי וערב. כיון שרש"י והר"ן כתבו, שצריך לחתוך חתיכות הרבה, הוא בא ומחמיר שתחתוך שתי וערב.

ראשית, יש לדעת מה מקור החומרא ש'העולם' נוהגים להסיר זאת? אבא מארי לא נהג בחומרא זאת, למרות שהוא היה מחמיר מאד בדם. כגון, לגבי החוטים של'דם שיש בעופות, אבא מארי לא היה אוכל דבר זה, הוא היה מסיר זאת לפני האכילה. זאת חומרא שכתבה הרדב"ז [בתשובותיו ח"א סימן ש"ג], מי שיראה בשע"ה הלכות ניקור [סימן קכ"ח דף נ"ח] הבאתי זאת בעיני יצחק. הרי בתוך העופות, ישנם חוטים מלאים דם, א"כ איך זה מותר? וכי מליחה מועילה לדם? או לגבי מה שיש בתוך העצם, בתוך הקולית המלאה דם, כיצד זה מותר? אלא הסיבה היא, כיון שחום המלח

מוציא את כל הדם מכל חלקי הבשר. והרשב"א במשמרת הבית, וכן ספר החינוך כותבים, שאפילו מרגישים את טעם המליחות בתוך הבשר בפנים, אפילו בתוך העצם, סימן שכח המלח השפיע והגיע עד תוך העצם. כמו שהבאתי בעיני יצחק על שע"ה הל' מליחה סי' קל"א הערה ט"ז. שאלו את הרדב"ז על כך, והוא אומר, דאפילו שנראים חוטים מלאים דם אחר הבישול, אתה רואה חוטים מלאים דם, איך מותר לאכול זאת? אינם אלא ציר או שומן, שנתקבצו אל אותם החוטים ונתהפכו לצורת דם כפי הכנת בית-קיבולם. בבית קיבול היה דם והוא כבר יצא, וכעת הצטבר ציר או שומן שנכנס לתוך אותו בית קיבול, אבל זה עצמו אינו דם. והוא עוד כותב כמה טעמים, למה מותר הדבר. אבל למסקנא הוא כותב, אני בעצמי לא סומך, משליך אותם ואוכל את השאר. הוא כותב שכך לימד את אנשי ביתו לחתוך שם. גם אבא מארי זצ"ל היה מחמיר בנושא זה. אבל בנד"ד, הוא סבר שהדבר מותר. מה החילוק? יש הבדל. בחוטי דם, הדם הוא פָּעִין, ניכר.

ויתרה מכך, מהר"ח כסאר זצ"ל בספר שם טוב על הרמב"ם [מאכלות אסורות פ"ו ה"ג] אוחז, שאפילו לחתוך לא צריך, הוא מיקל לגמרי, שדינו כדין בשר רגיל, ולמרות שאתה רואה שנצרר הדם, אין בכך שום חשש. אפילו לא חתך אחד, לפי דעתו.

זוהי מחלוקת בדעת הרמב"ם. לשון הגמרא הוא, חתכיה ומלחיה, אפילו לקדרה נמי שפיר דמי. לפי רש"י, לא קוראים 'חתכיה ומלחיה', אלא 'חַתְּכִיהָ ומלחיה'. דגש חזק, והשוא נע. מה ההבדל אם אומרים חַתְּךְ, או חַתְּךָ? חַתְּכִיתִי או חַתְּכִיתִי? חַתְּכִיתִי היינו, לכמה חתיכות. וכן תנור של עכנאי, חיתכו חוליות. אותו הדבר, אם אדם חָזַר, או חָזַר, מה ההבדל? אדם חָזַר על הפתחים היינו, הוא חוזר וחוזר. הדגש מורה על הריבוי והכפילות. וכן חַתְּךְ. א"כ נראה כי רש"י והר"ן קראו, 'חַתְּכִיהָ ומלחיה', דהיינו שחתך בבשר זה כמה חתכים. לא חַתְּכִיהָ, תי"ו רפויה ושוא נח.

שערי יצחק – השיעור השבועי

את הדם בפנים, לכן צריך למלוח אותו כך. משא"כ אם נצרר הדם ע"י מכה, הדבר יותר קל.

כך מפרש בעל שם טוב בדעת הרמב"ם, והוא כותב זאת בהדיא. כי הרב המגיד לא אמר את הדין להלכה למעשה, הוא רק אומר מה הפירוש בסוגיא לדעת הרמב"ם, שהוא מפרש ע"י חומץ, ואחרים מפרשים מחמת מכה. אבל בא השם טוב, ומבאר כך להלכה למעשה. וז"ל, ונפקא מינה לפירוש זה לומר, דבשר שהאדים ע"י חומץ, הוא דהוצרכו לאשמען דיש לו תקנה גם לבישול ע"י חתיכה ומליחה כמו השאר שהזכיר. מה שאין כן אם האדים שלא ע"י חומץ, דלא הוצרכו לאשמען, דפשוט הוא דהוי כשאר בשר דעלמא. לדבריו, רק אם נתאדם ע"י חומץ, צריך לחתכו. אבל אם האדמיות שלו נגרמה ע"י מכה, דינו כבשר רגיל, והמלח ישאב ויוציא ממנו את הדם.

מאידך, העולם שנוהג להחמיר, ולא רק שחותכים אלא אפילו מסירים זאת לגמרי, יש לכך מקור באחד מהראשונים, בספר הבתים למה"ר דוד כוכבי, והוא כותב זאת במפורש ובית הקודש השער השלישין בשם י"ש מי שאומר, אם נצרר הדם בתוכה מחמת מכה, אינו יוצא במליחה. לא תעזור המליחה. וצריך לנקר ולהוציא הדם הצרור, ואחר-כך ימלחנו לקדירה. אבל הצלי, אין צריך כלום, שהאש שואב כל דם שבו. א"כ מצאנו אחד מהראשונים הכותב, שבצרירות דם, לא מועיל אפילו שתחתוך, אלא חייבים לפתוח ולהוציא את כל צרירות הדם, ואחר-כך תמלח. א"כ יש כאן חילוקי דעות, מן הקצה אל הקצה. כנראה לסברא זו שבספר הבתים, זה הפוך מהשם טוב. לדידיה הגמ' אמנם מדברת רק בחומץ, אך זה קל יותר, מספיק לחתוך. משא"כ בנצרר, לא מועיל לחתוך.

לכן, יש מקור למנהג העולם שמחמיר, לא מסתברא שאם לקחו זאת מספר הבתים, כי ספר זה לא היה מצוי אצל אבותינו. אבל

הרמב"ם לכאורה מיקל בכל הדין הזה, משום שהרמב"ם נהלכות מאכלות אסורות פרק ו' הלכה י"ג מביא את ההלכה הזאת לגבי חומץ, וכך בכל אופן הבין הרב המגיד מדברי הרמב"ם, שכותב כך, חומץ שחלט בו בשר, לא יחלוט בו פעם שניה. וחתיכה שהאדימה בתוך החומץ, היא והחומץ אסורין עד שימלח אותה יפה יפה ויצלה. בשר שהאדים, וכן ביצי בהמה וחיה בקלף שעליהן, וכן העורף שבו המזרקים שהן מלאים דם, אם חתכן ומלחן כדת, מותר לבשלן. ואם לא חתכן, וצלאן בשפוד, וצלה העורף ופיו למטה, או שצלאן כולן על הגחלים, הרי אלו מותרין.

הראב"ד בא וצועק, אמר אברהם, קבלת זה האיש, כמה היא זרה אצלינו. ד'אומצא דאיסמיק' היא חתיכה שנצרר בה הדם מחמת מכה, ואותו הדם אינו יוצא אלא בחיתוך ומליחה, כמו החוטים שהדם מכונס בהם. טוען הראב"ד, מה אתה מפרש 'בשר שהאדים', כאילו שע"י החומץ הוא האדים? מה פתאום. מדובר שהוא האדים 'מחמת מכה'. אבל אם האדים מחמת חומץ, או שהדבר פשיטא, או שהוא יותר חמור.

בכל אופן, כך הרב המגיד מפרש בדעת הרמב"ם, והוא מביא ראיה מהלכות גדולות והלכות דסו. האומצא, מְטַמְּשִׁיהּ בחלא (להשרותו בחומץ) ואסוקי ומיכליה לאלתר, שרי. ושרוייה עד דסמיק הוא וחליה, אסור. דכיון דסמיק, פריש ליה דם מאבראי. מאי תקנתיה? חלייה בשפודא שרי מידייב דייב. חתכה ומלחה, אפילו לקדרה שפיר דמי. נמצא שתקנתו היא, חתכה ומלחיה. אבל רוב המפרשים ז"ל פירשו, 'אומצא דאיסמיק' חתיכה שנצרר בה הדם מחמת מכה, ואותו דם מובלע, ואינו יוצא אלא על ידי חיתוך ומליחה. הוא מביא את רוב המפרשים הסוברים כדעת הראב"ד והרמב"ן והרשב"א.

אבל הרמב"ם מפרש, 'אומצא דאיסמיק', לא 'איסמיק' ע"י מכה, אלא ע"י חומץ. משמע, דוקא חומץ, שחריפותו חזקה, והוא שהחדיר

כנראה, כך הם קיבלו מהראשונים קדמונינו נע"ג, ואנחנו מוצאים לכך סמך, גם מספר הבתים, וגם מקיצור שו"ע, שכך הם אווזים. זהו מה שהעולם נוהג. מצד שני, גם בחכמי תימן אנחנו רואים שישנם שהקילו בכך, למרות שנראה שזהו מיעוט, כי רובם נוהגים להסיר זאת ממש.

ואכן זאת שאלה חמורה, שאלה באיסור דאורייתא, שהרי זהו דם האיברים שפירש ממקום למקום. וישנה שאלה אפילו על 'בדיעבד'.

על-כן, לכתחילה צריך כל אדם ללמד בתוך ביתו, שאם ישנו דבר כזה, שיחתכו זאת לגמרי. אמרנו כבר, שלפעמים מחמת הלחץ במשחטות, ישנם שם מאות עופות, ולא תמיד המשגיחים יכולים לשים לב לכך, מרוב הריבוי העצום של העופות. לכן צריכים להוציא זאת בבית, עם 'כדי קליפה', ואולי אפילו 'כדי נטילה', דהיינו עוד רוחב אצבע בסמוך לכך, כיון שהדם כבר נבלע משום שזה אחרי מליחה. אבל אם עדיין לא מלחו, אפשר לעשות שם באמצע חתך אחד. או למי שרוצה להחמיר, שיחתוך 'שנים שלשה חתכים', או כמו שאומר מעדני השלחן, 'שתי וערב', ותבוא עליו ברכה.

אבל לגבי השאלה, מה הדין בדיעבד אם לא עשו זאת לאחר המליחה וקודם הבישול, והדבר אינו ברור. אם זה כבר התבשל וחתכו זאת, מעיקרא הדבר בסדר. אבל צריכים לדעת, יש כאן ספק דאורייתא, מדין 'מליח כרותח', וכן מדין 'דם האיברים שפירש'. אולם מצד שני אנו נוקטים, שדם שבישלו, או דם שמלחו, הוא רק מדרבנן. דם מבושל או דם מלוח, איסורו רק מדרבנן, א"כ אין צורך להחמיר יותר על המדה. יש רק לדון, באם בישלו זאת, ולא חתכו כלל.

כתבנו כך [בתשובה שנדפס בעה"ת בשו"ת עולת יצחק חלק שלישי], אם נתבשל כך ללא שום חתך, חמור טפי לכולי עלמא. והדין בזה שאם יש ששים באותה חתיכה נגד מקום צרירות הדם, מותרת החתיכה, וישליך מקום

הצרירות וכדי קליפה מסביב. פירוש הדברים, אם בישלו זאת בלי לחתוך כלל, יש לדעת האם בחתיכת בשר זו שיש בה את צרירות הדם, האם יש בה ששים כנגד צרירות הדם. דהיינו, צריך שיהיה פי ששים, כנגד מקום הצרירות, עם 'כדי קליפה'. אם יש ששים בתבשיל נגד הדם שנצרר, מותר לדעת מרן. אבל זהו רק לפי דעת מרן וסימן צ"ב סעיף ד', שלא אומרים 'חתיכה נעשית נבילה', אלא רק בדיני בשר בחלב. אולם לפי דעת הרמ"א, אמרינן 'חתיכה נעשית נבילה', וצריך שיהיה בתבשיל ששים כנגד דבר זה. אבל החתיכה עצמה, אסורה. א"כ צריך שיהיה ששים נגד התבשיל, אבל הוא בעצמו 'חתיכה נעשית נבילה'. להלכה נקטינן כמרן, וכ"ה ג"כ דעת הרמב"ם, והרחבתי על כך בס"ד בתשובה נוספת.

שאלה מהקהל: צריך שיהיה ששים בתבשיל כנגד הדם, או ששים בחתיכה עצמה כנגד הדם?

תשובת מרן שליט"א: אקרא לכם מה שכתבתי פעם נוספת. אם נתבשל כך ללא שום חתך חמור טפי, אם יש ששים באותה חתיכה נגד מקום צרירות הדם, מותרת החתיכה וישליך מקום הצרירות כדי קליפה מסביב. אם אין בה ששים, אין בחתיכה עצמה ששים כנגד המקום הזה, אם יש ששים בתבשיל נגד הדם שנצרר, מותר לדעת מרן [שם], דלא אמרינן 'חתיכה נעשית נבילה' זולת בבשר בחלב, ולא בשאר איסורים. והחתיכה עצמה שנצרר בה הדם, מותרת אם יש בה הפסד מרובה, או לכבוד שבת קודש. ולפי דעת הרמ"א, דאמרינן חתיכה נעשית נבילה בשאר איסורים, צריך ששים בתבשיל נגד כל החתיכה, והחתיכה עצמה אסורה. זו התמצית בקיצור.

ישנו דבר נוסף, שצריכים להבין בדברי מרן הכותב כך [שם בסימן ס"ז], נצרר הדם מחמת מכה, אסור לבשלו עד שיחתוך המקום זימלחנו יפה'. בשביל מה כתב מרן שצריך למלוח זאת יפה, וכי הדבר לא ברור מאלי?!

שערי יצחק – השיעור השבועי

בדיעבד, אם מלחו רק מצד אחד, ולא מלחו מהצד השני, ההלכה לדידן היא, אנחנו פוסקים שזה מעכב, כפי שיטת הרמב"ם ושם, ועיין בשע"ה עיני יצחק סימן קל"א אות י"א. אנחנו מחמירים מאד במליחה, לא רק בחליטה, לכן צריך שתהיה מליחה מכל הצדדים, והדבר לעיכובא. אבל לשיטת הרשב"א [בתשובה ח"א רס"ה], בדיעבד זה מועיל. דעת הרא"ש בעניין זה אינה ברורה, אבל המסקנא היא, שגם הרא"ש מתיר זאת ועיין רא"ש חולין פ"ח סימן מ"ג מ"ד, ובבית יוסף סימן ס"ט דף ק"ט ע"א ד"ה ובעיקרו. א"כ קא משמע לן השלחן ערוך, שכאן זה לא יעזור. כיון שבעניינינו הדם נצרר, לא מספיק שתמלח רק מצד אחד, אלא חייבים שתמלח זאת מכל הצדדים.

כך מפרש בעל מטעמי השלחן, ואולי אפשר לומר, משום דהמחבר [דהיינו מרן הש"ע]. האשכנזים לא כותבים ולא אומרים עליו "מרן", מטעם מובן. כי זה מחייב. משא"כ אנן בדידן סובר, שאם החתיכה נמלחה רק מצד אחד, מותר בדיעבד כהרשב"א וכו', ולכן כתבו שימלחנו יפה, שהצד ששם נצרר הדם ידייק למלוח יפה, דזה מעכב אם לא מלח צד זה שבו יש צרור דם. בכל מקום, אם הוא מולח רק מצד אחד, זה מועיל גם לצד השני. אבל כאן, אם לא תמלח זאת יפה, הדבר יהיה לעיכובא.

חושבני, שאפשר לתרץ עוד בדרך אחרת, לפי מה שאמרנו מקודם, שהרב המגיד מביא דעת הלכות גדולות, וכפי שבעל שם טוב כותב למסקנא להלכה למעשה, שמקילים בצרירות דם עד הסוף. א"כ הייתי חושב, כיון שישנן שיטות כאלה, המקילים ואומרים שלא צריך לחתוך בכלל, ממילא אדם עלול לזלזל במליחה זו, לומר 'לא נורא', הרי ישנם כאלה הסוברים שכלל אין צורך לחתוך, א"כ אני אמלח איכשהו. לכן אומר השו"ע, לא, ימלחנו יפה, צריך לקחת זאת בכובד ראש. הערה מהקהל: לפי פירושו של מטעמי השלחן, זה לא מסתדר כ"כ במלים, שיאמר

מה זה שונה מכל בשר אחר? כך שואל ספר מטעמי השלחן [שם]. בעצם זה לקוח לשון הטור, והשלחן ערוך העתיק זאת משם. זה לשון הטור, נצרר הדם מחמת מכה, אסור לבשלו עד שיחתוך המקום זימלחנו יפה יפה, שכיון שנצרר הדם אין לו פתח לצאת עד שיחתוך בו. ודברי השו"ע, הם כעין דברי הטור. והנה מה שכתבו הטור והמחבר זימלחנו יפה, לכאורה קשה, מה החידוש בזה, כיון דמיירי בבישול? וכל בשר לבישול, מולח יפה.

הרי בשו"ע נפסק כיצד מולחים, אמנם מרן לא כתב שם את המלה 'ימלחנו יפה'. אכן הרמב"ם כתב בהלכות מאכלות אסורות [פ"ו ה"ג], 'ומדיחו יפה יפה, זימלח יפה יפה, וכו'. אבל מרן בסימן ס"ט [סעיף ד'] אעפ"י שלא אמר מלים אלו, מ"מ הסביר כיצד מולחים בפועל, איך עושים זאת, שזוהי משמעות יפה יפה, יפזר עליו מלח שלא יישאר בו מקום מבלי מלח, וימלח כדי שלא יהא ראוי לאכול עם אותו מלח, ואינו צריך להרבות עליו מלח יותר מזה. כי השלחן "ערוך" בשמו כן הוא, בפרוטרוט. פירש מה שהרמב"ם סתם. עכ"פ, מדוע הטור והשו"ע כתבו כאן, למלוח זאת יפה? הרי בודאי שצריך שימלחו אותו יפה? מה היינו חושבים אם הם לא היו כותבים לנו את המלה יפה?

הערה מהקהל: אולי רצה לומר, כיון שתמיד מספיק למלוח צד אחד, זה כבר מוציא את הדם, אבל בנד"ד לא מספיק למלוח מצד אחד.

תשובת מרן שליט"א: יפה. לכאורה זהו תירוץ טוב. הרי הדין במליחה הוא, שכאשר מולחים את הבשר, צריך למלחו מכל הצדדים, משש רוחות, מכל מקום ובכל צורה שלא תהיה. צריך שיהיה מסביב סביב מלח בכל מקום ומקום. צריך לפזר מלח כמו גשם, לא להשאיר מקום בלי מלח. אמנם לא כמו כפור, עד שלא יהיה אפשר לראות משהו. אלא זה כמו פיזור טיפות גשם, אבל שיהיה מכל הצדדים, כך הוא הדין לכתחילה. אבל

זימלחנו, מהו 'יפה'? אבל לפי פירוש מרן שליט"א, הלשון עולה יפה. תשובת מרן שליט"א: אכן, הפירוש שאמרנו מתלבש יפה יותר במלים.

שאלה מהקהל: אם הבשר אינו טרי, הצרירות דם מתייבשת, אולי לכן צריך למלחו יפה? תשובת מרן שליט"א: בזמן שאני חותך, הוא נשאר קרוש. וגם במליחה יפה, היא לא תשנה את הקרישות מיד ברגע הראשון. אבל אולי יתכן לומר לפי זה פירוש שלישי, כי לכן הזהירו בנ"ד במיוחד שימלחנו 'יפה', שימלא יותר הרבה ויותר טוב מאשר בבשר רגיל, בגלל שכאן זה נקרא.

השלמה בעניין האם שייך לעשות עילוי נשמה לתנאים ואמוראים וצדיקי עולם.

קודם שאמשיך, דיברנו בהילולת רשב"י ובהילולת מהרי"ן, האם שייך לעשות 'עילוי נשמה' לצדיקים וגדולי עולם, תנאים ואמוראים, קדושי עליון, גדולי ישראל. האם שייך לעשות להם 'עילוי נשמה'? אם אדם יגיד, אני לומד לעילוי נשמתם, או עושה הילולא לעילוי נשמתם. האם שייך לומר דבר כזה?

הבאנו ראייה שהדבר אפשרי, כפי שמהר"ם אלשיך כותב וקיצור מהר"ם אלשיך אסתר ט' כ"ב, שמצות מתנות לאביונים שעושים ביום פורים, היא לעילוי נשמת משה רבינו. ואם שייך לעשות עילוי נשמה למשה רבינו, ק"ו שאפשר לעשות לעילוי נשמת תנאים ואמוראים. והבאנו שבעלי המוסר לומדים מכך מוסר השכל, כמה חשיבות ישנה לכל דבר שעושים, ואפילו למשה רבינו שייך שתהיה תוספת עילוי.

בזכות ידידנו הרב ש"א שליט"א, ששמע את מה שדיברנו, והוא שלח לנו מישהו שמדבר על נושא זה במפורש, וברוך ה' יש לנו סייעתא גדולה מדברים אלו, וגם הוא בעצמו כתב והביא עוד כמה ראיות לכך.

בשו"ת ברכת יהודה [חלק שני עניינים שונים סימן ד'], שאלו אותו שאלה זאת, מה ששאלת, האם מותר לומר ביום הילולא של-רשב"י וכיו"ב, שהלימוד הנלמד הוא לעילוי נשמתם, כי שמעת בשם איזה גדול שטען שיש בזה גריעות מכבודם. מה הפירוש לעילוי נשמת רשב"י? אתה לכאורה מזלזל בו בכך. מי אתה שתעשה לו עילוי נשמה? הם הרי לא צריכים זאת, כיון שנשמותיהם כבר מתוקנות. והם הביאו ראיות לדבריהם, הם מצאו שכתוב בבן איש חי [פרשת וישב אות כ"ח], שהמנהג להדליק שמן למאור, 'לכבוד' נשמת רבי מאיר בעל הנס. לא 'לעילוי נשמתו', אלא 'לכבודו'.

אבל בספר סוד ישרים [סימן י"ז, נדפס בשו"ת רב פעלים סוף ח"ד] כותב הגרי"ח דבר מפורש, בענין היארצייט שאדם עושה לאביו או לאמו. עד מתי? הרי הכי הרבה, משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חודש [שבת ל"ג ע"ב]. א"כ עד מתי הוא יעשה יארצייט? שנתיים? עשר שנים? חמשים שנה? אומר בעל רב פעלים, אפילו אחרי מאה שנה, צריך לעשות יארצייט.

כך הוא כותב, יום יארצייט, אין לו גבול בשנים. ואפילו אם יחיה הבן מאה שנים אחרי פטירת אביו או אמו, צריך לעשות כל ימי חייו יום יארצייט למנוחת אביו או אמו, כנהוג בענין קדיש ונר וצדקה ולימוד כפי יכלתו, מפני כי נפש האדם אע"פ שנפטרה מהעולם הזה, וניצולה מכל עונש ונכנסה לגן עדן, אינה קונה שלמות העליות שלה בפעם אחת, אלא עולה בהדרגות בזמנים חלוקים. ילכו מחיל אל חיל. הנשמה עולה ומתעלה בגן עדן בלי סוף. ויש נשמה שאפילו עד אלף שנים, לא תגיע לכל המעלות שלה הראויות אליה, ועולה במשך השנים עליה אחר עליה, עד שתגיע לתכלית המעלה הראויה לה. וכבר מצינו שהעיד רבינו מהרח"ו ז"ל, רבינו חיים ויטאל, על רבינו האר"י ז"ל, שהיה עושה יום יארצייט לאביו לומר קדיש בשביל עילוי לאביו. וכמה זמן זה היה? אע"פ שבאותו זמן שראהו מהרח"ו ז"ל, היה יותר משלשים שנה

תשובת מרן שליט"א: יפה, נראה תכף בהמשך.

שאלה מהקהל: איך עושים יארצייט הרבה שנים, אולי הוא כבר התגלגל ובא לעולם פעם נוספת?

תשובת מרן שליט"א: אתה צודק. אבל גם כשיש גלגול, לא כל הנשמה התגלגלה, אלא רק ניצוץ ממנה, והדבר יכול להועיל לו לעילוי נשמה.

בשו"ת ברכת יהודה הנז' לעיל, מביא עוד, שבספר דעת ותבונה [בהקדמת המו"ל הרב בן ציון חזן, ד"ה מאלין] כתב, ולפעמים שהיה אומר להם (הגרי"ח זצ"ל), להדליק נרות לעילוי נשמת תנא פלוני, או אמורא פלוני, או האר"י ומוהר"ח ז"ל, וכיוצא. זאת ראייה יותר מפורשת. הרב שילה הי"ו שאל קודם, אולי דוקא לקרובי משפחה, כגון אבא או אמא? הנה כאן כתוב במפורש גם על התנאים.

והביא עוד מספר "מדרש תלפיות" [ערך אבידה] לבעל "שבט מוסר", זהו רבינו אליהו הכהן, שכתב סגולה למי שמאבד אבידה, סגולה בדוקה ומנוסה שימצא את אבדתו. הוא כותב כך, מי שמאבד איזה דבר, אם ינדור למאור אם אני מוצא אותה, נדר סך מעות, או שמן למאור לעילוי נשמתו של רבינו מאיר בעל הנס ז"ל, מיד הוא מוצא את האבידה. כך אם הוא נותן צדקה לעילוי נשמת תנא. אבל הוא אומר תנאי, ובלבד שלא יעבור זמן. שאם האבידה מעות, אפשר שכבר הוציאו אותם המוצאים בהוצאות. אולי כבר השתמשו בכסף הזה. משא"כ אם הוא נודר סמוך לזמן שאיבד, אפילו לפני שמישהו אחר מצא זאת, וכנראה זה עדיין קיים. ואם הוא בגד או שמלה, אפשר שהוליכה למקום אחר. איפה תמצא זאת, הדבר כבר הגיע לעיר או לארץ אחרת. או עשה בה שינוי, באופן שאינו ניכר, ואז אין מועיל הנדר. והובא בספר סגולות ישראל [מערכת א' אות י"ג], ובספר חיבת ירושלים [דף קל"ט].

ורבינו חיים פלאג'י בספר צדקה לחיים [מערכת מ' סימן שפ"ז] כתב, ובעינינו ראינו פעמים רבות,

משנפטר אביו. שלשים שנה אחרי כן, ועדיין הוא היה עושה יארצייט. והטעם הוא, כי אביו, של האר"י, נפטר בהיותו קטן, וכנזכר בספר עמק המלך [הקדמה שלישית פרק ב']. אולי תחשבו, לא ידוע מי היה אביו של האר"י, וידוע כי אביו של רבינו האר"י ז"ל, היה צדיק וחסיד גדול, ונגלה אליו אליהו הנביא זכור לטוב, א"כ למה תוסיף לו עוד יארצייט, מה תוסיף לו באמירת עוד קדיש? אלא, זהו נצח, אין סוף, כל דבר קטן יוסיף לו עוד ועוד מעלות. ועם כל זה, כל ימיו של רבינו האר"י ז"ל, היה נוהג כמנהג של יום יארצייט בשביל אביו. והיינו טעמא, בשביל העילוי שיתעלה ממדרגה למדרגה. נמצא, אין גבול לזה, אלא כל ימיו של רבינו, צריך לנהוג ביום יארצייט, למנוחת אביו.

דרך אגב, האם אתם מכירים אדם שאין לו כאבי שיניים? או שאין לו איזה משהו בשיניים? האם יש כדבר הזה? שמעתי סיפור על החפץ חיים זצ"ל, שבגיל תשעים הוא אמר למישהו, תבדוק לי את השיניים, תראה אם יש לי חור אחד בשיניים? הסתכל וראה שהכל חלק, בזכות שלא דיבר לשון הרע פעם אחת בחיים. אני הקטן לא ידעתי שישנו קשר בין לשון הרע לשיניים. עיינתי בספר תולדות שמואל, לצדיק גדול אחד [אמרי קודש אות י"ז, דף מ"ו], שפעם היה לו כאב שיניים, והוא אמר, רבש"ע, למה כואב לי השיניים, הרי אינני מדבר לשון הרע? ואם אני כבר מדבר, זה אמת. הוא לא הבין למה יש לו כאב שיניים. החפץ חיים זכה, אבל מי זוכה? כמדומה אני שבס' שושן סודות [המיוחס לתלמידי הרמב"ן] כתוב, כי ל"ב שיניים מכוונות כנגד ל"ב נתיבות חכמה (כ"ב אותיות, ועשר ספירות). ומי שלא פגם בהם, שינוי נשמרות בשלמותם. אשרי האיש. [וע"ע שער הכוונות עניין יו"ב דרוש ד"ז].

שאלה מהקהל: מדברי הגרי"ח ישנה ראייה לעשות 'עילוי נשמה' לאבא או אמא, לקרובי משפחה, אבל מניין לנו לעשות 'עילוי נשמה' לתנאים ואמוראים?

למי שאבדה להם אבידה, דאמרת להם שיתנו תיכף ומיד צדקה לעניים, וידליקו נר לע"נ התנא האלדי רבי מאיר בעל הנס זיע"א, והיה בדוק ומנוסה דמוצאים אבדתם באופן שהיה. ובדומה לזה כתב החיד"א, בספר כף אחת וסימן א' אות ג' ד"ג, ליתן שמן לעילוי נשמת רבי מאיר בעל הנס.

ובשו"ת כפי אהרון, לרבי אהרון עזריאל והקדמה שניה, הוא כותב שכשהיה חולה ביקש שידליקו נרות לע"נ הרש"ש, רבינו שלום שרעבי זיע"א, ולעשות לימוד בליל עשירי בשבט. רואים שאפילו לצדיקים יסודי עולם, שייך לעשות לעילוי נשמתם.

פירוש הפסוק "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים, ובמושב לצים לא ישב". ודברים לזכרו של-כמהר"ר יחיא יצחק הלוי זצוק"ל שיום פטירתו חל השבוע, וכיצד קיים ונתקיים בו פסוק זה.

השבוע היה יום היארצייט של מהר"י יצחק הלוי זצ"ל, שנפטר ביום רביעי י"א סיון שנת ה'תרצ"ב, ובסוף השבוע שעבר בליל ששי ט"ז ניסן, עשו כינוס לזכרו בראשהעין. הרב אליהו נהארי שליט"א, מנהל ת"ת עטרת חיים בעיר אלעד ת"ו. ברצוני להגיד לכם מה דיברתי שם, כי אלו דברים שחשוב לדעת אותם.

הפסוק אומר, אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הִלֵּךְ בְּעֵצַת רָשָׁעִים וּבִדְרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמַד וּבְמוֹשָׁב לְצִים לֹא יָשָׁב וְתַהֲלִים אִי אִין. 'האיש', היינו צדיק. לא בא הכתוב לומר איש ולא אשה, אלא שמתגבר על יצרו כאיש. או שבעודו איש, עושה תשובה. כידוע. זהו 'אשרי האיש'.

'אשר לא הלך בעצת רשעים'. מי הם הרשעים? התגלה לי חידוש, שלא עמדת על כך עד היום, אולי מישהו מכס שם לב לזאת, אבל בשבילי הדבר היה חידוש גדול. מהו המושג 'רשע', מה פירוש ומהות המלה 'רשע'? רשע, פירושו 'חרדי'. הדבר מבהיל, אבל זהו דבר שלא יודעים. יש 'חרדי להרע'. ישנו אדם שהוא חרד לדבר ה', אבל הרשע 'חרד' לדבר הרשעות.

היום קוראים לאנשים יראי שמים, בשם חרדים. כי ישנו פסוק האומר, שְׁמָעוּ דְבַר יְיָ הַחֲרָדִים אֶל דְּבָרוֹ וְיִשְׁעִיהוּ סִי, ה']. 'חרדים' לדבר ה', הם תופסים את התורה והמצוות בחרדה, חוששים ומפחדים, אולי אינם עושים כפי שצריך. מדקדקים על עצמם, לא מתפשרים. אותו הדבר הרשע, רק בהיפך. דהיינו, הוא כל הזמן חרד לעשות רשע. בהתחלה זה היה נראה לי חידוש גדול, אבל בדקתי וראיתי שכך הרבה מן המפרשים כותבים, הרד"ק וכן הרב אברהם אבן עזרא. ויש להם ראייה מפסוק מפורש בספר איוב ול"ד כ"ט, וְהוּא יִשְׁקֵט וּמִי יִרְשָׁע, וְיִסְתַּר פָּנָיו וּמִי יִשׁוּרְנוֹ. 'הוא ישקיט ומי ירשע', אם הקב"ה גזר על האדם שיהיה לו שקט, שיהיה לו מרגוע ושלוה ונחת בעולם הזה, א"כ 'מי ירשע'? מי יגרום לאותו אדם שיהיו לו הפרעות? א"כ 'ירשע' פירושו, ההיפך מ'שקט'. הרשע אינו שקט, הוא כל הזמן מחפש רשע ועוולות, הוא 'חרד' לעשות עוולות. גם מהמשך הפסוק, וְיִסְתַּר פָּנָיו וּמִי יִשׁוּרְנוֹ, אם הקב"ה הסתיר פניו מאיזה אדם, מי ישורנו? מי ישגיח עליו? מי יסתכל עליו? רואים שזהו מקביל, האחד כנגד השני. וישנו עוד פסוק כמעט מפורש כך, וְהָרָשָׁעִים פָּיִם נִגְרָשׁ, פִּי הַשֶּׁקֶט לֹא יוֹכֵל, וְיִגְרָשׁוּ מִימּוֹ רֶפֶשׁ וְטִיט וְיִשְׁעִיהוּ נִי, כ"ו. אם כן, הרשע מחפש עוד רשע, הוא כל הזמן בחרדה, אינו שוקט על שמריו. זהו המושג 'רשע'. מקביל לכך השם צדיק, שהוא הפוך. מחפש צדק, ועוד צדק, ועוד צדק. לכן בדל"ת של צדיק יש דגש, המורה על ריבוי וחזוק, כמו שאמרנו למעלה לגבי חתך וחיתך. רודף צדקה וחסד.

הגאון מהר"י יצחק הלוי זצ"ל, יש לנו לדרוש עליו את הפסוק 'אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים, ובדרך חטאים לא עמד, ובמושב לצים לא ישב'. מה הפירוש 'האיש אשר לא הלך בעצת רשעים'? לא מדובר בפסוק זה על האדם כשהוא עדיין חי, אלא לאחר שכבר נפטר, לכן כתוב בלשון עבר,

שערי יצחק – השיעור השבועי

לי שהכירו אותו התימנים אחר־כך כשבאו לא"י, והוא היה גר בירושלם, והיה מחלל שבת. גם בס' איש ימיני ראיתי מוזכר בהערות שהוא לא שמר תורה ומצוות גם כשביקר בתימן, אך הסתיר זאת]. מהר"י יצחק הלוי, לא הלך בעצת רשעים'.

זבדרך חטאים לא עמד, אומרים חז"ל [מדדש תהלים שם] מי הם החטאים? אלו הסדומיים. ידוע מה הם מעשה סדום, וְאֲנָשֵׁי סֶדֶם רָעִים וְחַטָּאִים לִיָּי מֵאֹד [בראשית י"ג י"ג], מתרגמין בישין בממונהון וחייבין בגוייתהון. התורכים שהיו בתימן בתקופתו, לא היו כמו הערבים, שהיתה בהם צניעות כידוע. אלא הם היו גרועים יותר בפריצות רח"ל. וכשהם באו לתימן, היתה לכך השפעה לא טובה. מלבד זאת, בתימן בתקופתם היה מצב של חוסר פרנסה, כיון שהעולם התפתח והביאו מוצרים מארצות אחרות בזול, ממילא כל האומנים בעלי המלאכה שהיו בתימן, לא נדרשה מלאכתם, כי הביאו מוצרים מחוץ לתימן במחיר יותר זול, כך שהם איבדו את פרנסתם, נשארו משפחות בלי פרנסה. לכן הם קיבלו את ההצעה שהציעו התורכים, לפתוח בית ספר, שבו ילמדו את הילדים גם מקצועות חול.

כל הרבנים בזמנו תמכו בזה, אפילו היותר צדיקים, כי ראו שהמצב חמור, וכדאי שילמדו, כדי שידעו כיצד להתפרנס מדברים חדשים. כי מה שהיה בידם, כבר לא היה לו ערך. אבל אחרי תקופה הם ראו, שרח"ל היתה להם השפעה גרועה על התלמידים, חלקם התחילו לחלל שבת, ועשו דברים גרועים ומכוערים. משום כך, הם החליטו לסגור את בתי הספר. מה עשה מהר"י יצחק הלוי זצ"ל? עשה להם בחינה בלימודי קודש, והוא היה מכשיל בכוונה את התלמידים, שואל אותם שאלות קשות, בכדי להוכיח להם שהם לא בסדר. עשה כל מיני התחכמויות בכדי לסגור את בית הספר. ואכן בסופו של־דבר הוא נסגר. זהו זבדרך חטאים לא עמד, כאשר גילה שהמחנכים התורכים משפיעים לרעה על

הלך, עמד, ישב. אחרי מותו. אז הצדיקים יוצאים לקראתו ומשבחים אותו, 'אשריך ואשרי חלקך'.

'אשר לא הלך בעצת רשעים', לצערנו בתקופתו של מהר"י יצחק הלוי, כבר התחילה הציונות בעולם, התפשטה החילוניות גם בא"י ובכל העולם. צריך לדעת, בעונותינו הרבים, הוא נפטר מכך. לא הרבה יודעים זאת. סיפר לי זאת בן אחיו, מי שהכירו מקרוב, ה"ה צמח קאדי ז"ל, הוא אמר לי מה קרה בימים האחרונים לפני פטירתו. בעוה"ר הוא נפטר בגיל ששים וארבע, הוא היה הרב הראשי ליהדות תימן, בהנהגה ובכל דבר, ראב"ד של העיר צנעא וכל ערי תימן וגלילותיה. ובתקופה האחרונה, בשנת ה'תרצ"ב, הוא נפטר. אם המנהיגים האמיתיים של תימן היו עולים לארץ ישראל, היינו נראים אחרת. אבל כל המנהיגים, נפטרו בתימן. עלו לארץ ישראל רק 'שיירי כנסת הגדולה'. הרבנים הגדולים שהיו, לצערנו ספו תמו. וכשעלו התימנים, הם היו כמעט כצאן בלי רועה, וכך היה מה שהיה. בעוה"ר.

סיפר לי ה"ה צמח, כי מהר"י הלוי זצ"ל קיבל אז מכתב מאחד מקרובי משפחתו שהיו גרים כבר בארץ ישראל, "עלו" (ירדו) לארץ. וקרוב משפחה זה כבר התקלקל, השפיעו עליו החילונים. אותו אחד היה ממש מוכשר, בתימן הוא למד טוב, ומסתמא מהר"י הלוי חשב שהוא ימשיך את דרכו. אולם הוא קיבל ממנו מכתב עם תמונה שלו, הוא ראה איזה פרצוף רח"ל, אין יהדות, והוא גם כתב לו מכתב, והוא קרא אותו. מספר בן אחיו, כשהוא ראה את התמונה, פניו השתנו, הוא קרע את התמונה ואת המכתב לגזרים, לא ידוע מה היה כתוב במכתב, והוא עלה למטה ונפל למשכב, ומכך הוא נפטר לאחר כמה ימים. היה לו שטף דם רח"ל במוח, הדם פרץ מהמוח, נראה שם כמו כבד, מרוב החרדה שלו.

גם כשבא השליח האשכנזי שמואל יבניאלי לתימן, בדמות של "חכם", הוא דרש וחקר אחריו. לא האמין לו בתוס'לב. ואכן נתברר

התלמידים, סגר את בית הספר, למרות כל הקשיים, העיקר להצילם מבחינה רוחנית. זבמושב לצים לא ישב, אלו הדרדעים, שהיו ליצנים. אחת השיטות שלהם היתה להתלוצץ על כל המושגים הקדושים שישנם בקבלה, על דברים גבוהים ונסתרים הם התלוצצו, כגון על דברים הכתובים בפיוט 'אזמר בשבחין' לרבינו האר"י ז"ל, אינני רוצה להיכנס בעת לפרטי הפרטים. אבל צריכים לדעת, ליצנות זהו דבר גרוע מאד. קשה ליצנות אחת, שדוחה מאה תוכחות [שבט מוסר, ועיין מסילת ישרים פ"ה]. הם השתמשו בדרך הזאת. אבל ב"ה שמהר"י הלוי נלחם כנגדם ללא חת, ובלם אותם. זהו זבמושב לצים לא ישב. צריכים ללמוד לקח, שלא יושפעו מדעותיהם ומספריהם אפילו בעקיפין, כמו שאני נוכח לראות.

דבר נוסף, שברצוני להדגיש ולעורר. חושבני שישנו חסרון גדול כיום בעדתינו, והדבר נובע מאדישות, כי הרי לא חסרים בעדתנו אנשים מוכשרים, אנשים בעלי עט ובעלי כתיבה, אבל חסרים בעדתנו סיפורי צדיקים, על גדולי ישראל שהיו בתימן, חכמים גדולים בתורה ובצדקות, הדברים לא באו לידי ביטוי בכתיבה, כדי להעביר אותם לדור הבא. היום הילדים הקטנים הגדלים, על מי מספרים להם? על החפץ חיים, על החתם סופר, על הגר"א, על הבן איש חי, על רעק"א, על הבעל שם טוב וכו'. אבל על חכמי ישראל שבתימן, אין כתיבה. כמעט ולא שמעו מי הם היו, ומה הם עשו. הם יודעים על מהר"י יצחק הלוי? איזו חכמה, איזו פקחות? על מהרי"ץ וגאונותו בתורה? על נפלאותיו ומעשיו? אותו מופתים שעשה מהר"ר שלום שבזי? מי זה רבינו זכריה הרופא, ומהרי צאהרי, ומהר"י בשירי, ומהר"י ונה? וכהנה וכהנה. צריכים אנשים שיודעים לכתוב לילדים, שישמעו על גדולי ישראל שהיו בתימן, חכמים גדולים בתורה. אם הם ימשיכו לראות שמספרים סיפורים רק על גדולי האשכנזים או הספרדים, אבל על התימנים הם לא ישמעו, הרי שהם יגיעו מכך

למסקנות... והדבר אסון. גם כשאחרים ישאלו אותם, מי הגדולים שלכם? מי הרבנים שלכם? הם לא ידעו לא שמעו. צריכים לדעת, לא חסר, ישנם הרבה ספרים והרבה סיפורים על חכמי תימן, שאינם נמצאים בהישג יד לכל אדם. אבל צריכים לדעת, לתת זאת לציבור שלנו. אני מתכווין לסיפורים מצויירים, כמו שנפוץ היום, בלשון מובנת לילדים, עם ניקוד. בצורת חוברות וקונטריסים. ואם אין גדיים, אין תיישים. ישנם ספרים שעודם בכת"י, חלק גדול מהם, כמו קורא הדורות גלות תימן של הרב אברהם ערוסי הלוי זצ"ל. סיפורים אמתיים ומפליאים, לא דמיונות, לא השערות ולא הגזמות, כמו שאחרים עושים. מִשְׁקֵר לא בונים יראת-שמים, זו התועלת שיוצאת מסיפורי צדיקים. חיזוק המסורת שלנו המיוסדת על אדני פז. הוא פירט שמות של עשרות רבנים צדיקים מרחבי תימן, ששמע מהם את הסיפורים. כמדומני שמונים רבנים, מזכיר אותם בשער, שיצא לאור בצילום באחד מספריו של יהודה לוי נחום.

למה כמעט ואין תלמידי חכמים תימנים בשיעוריהם ובדרשותיהם שמביאים מספריהם של חכמי תימן? וכי כלום אין? האם השרשרת התנתקה? זאת אחת התוצאות. העניין צריך תיקון דחוף.

כיון שדרשנו למעלה על מהר"י הלוי זצ"ל את הפסוק, 'אשרי האיש אשר לא הלך וגו', נוסף מה שמובא בכמה ספרים על פסוק דומה נוסף, **אֲשֶׁרִי יוֹשְׁבֵי בֵיתָךְ עוֹד יִהְלָלוּךָ סָלָה וְתִהְיֶה פִּי, הִנֵּה, וַיִּשְׁנוּ עוֹד מִזְמוֹר הַפּוֹתַח בְּאֲשֶׁרִי, אֲשֶׁרִי תְּמִימֵי דָרְךָ הַהֲלָכִים בְּתוֹרַת יְיָ וְשֵׁם קַיִטָּן, א"כ מה ההבדל ביניהם?**

ההבדל הוא, שבסוף מזמור 'אשרי תמימי דרך' נאמר, **תְּעִיתִי בְּשֵׁה אֲבִד בְּקֶשׁ עֲבָדְךָ בִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁכַחְתִּי וּפְסוּק קַיִטָּן. דהיינו, אם האדם הולך בדרך, אשרי תמימי דרך, אמנם הוא הולך בתמימות בתורת ה', אבל הוא 'בדרך', כמו שאומרים על אדם שהוא בדרך, חצי יהודי. רח"ל. א"כ בסופו של דבר, 'תעיתי**

שערי יצחק – השיעור השבועי

גפנו ותחת תאנתו, ושלום עליך נפשי. שם טוב לך יצא ותשיג חפצך, זה פרסום לשם שמים, ובפרט שזה על הדורות שעברו, ולא עלינו. אמרו חז"ל, בעת המכנסים, פיר. צריך רק אדם אחד, מספיק 'אחד' שיקח את העניינים לידיים, יפעיל אנשים לפרסום ולהשקיע בנושא זה. ובעזרת ה' בזכות זה אנחנו נראה, שהדור הבא יגדל על המסורת בעזרת ה', וכך יהיה המשך לדרך. המקום ברוך הוא יסייענו יעזרנו ע"ד כבוד שמו, אכ"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש את הוצאת השיעור לע"נ, או לרפואה, הצלחה ופרנסה טובה. פרטים בטלפון: 050-4140741

לכשרות בד"צ "פעולת צדיק"

בראשות מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א

דרוש מפקח כשרות

למשחטת עופות בעיר פ"ת

עדיפות לבעל נסיון

בשחיטה ובבדיקות.

פרטים בטל': 050-4140741

כשה אובד'. אמנם אני תמים כמו שה, אבל תחפש אותי איפה אני, השה אינו יודע לחזור לעדר. מה שאין כן 'אשרי יושבי ביתך', מי שיושב ושוקד על התורה ועל העבודה, בבית המדרש או בביתו, סוף מזמור זה הוא, תהלת יי ידבר פי [שם קמ"ה כ"א].

צריכים לדעת, מי שהחזיק את המסורת בדור שלנו, אלו בעיקר המשפחות הטובות, שבביתם גדלו על התורה, כלשכן בתים של תלמידי חכמים, ראו בבית דוגמא טובה והם שהמשיכו את המסורת. אבל אלו שגדלו בבית ריק, הילדים הלכו ללמוד בישיבה, חזרו הביתה ושאלו שאלות, ולא היה מי שיתן להם תשובות, לכן הם החליטו ללכת בדרכים אחרות.

לכן זהו מה שאני אומר, ניסיתי בעבר לעשות דברים אלו, השתדלתי לפעול בנושא סיפורי הצדיקים, שיראו דוגמא מוחשית ממי ללמוד, מעשי אבות סימן לבנים, אפילו התחילו לכתוב, אבל לא הצלחתי בעניין הזה. אינני יכול לקחת על עצמי את 'משא כל העם הזה'. יש המון דברים הרובצים על כתפי. צריך אדם שיקדיש את עצמו לנושא זה, לפעול להוצאת סיפורי צדיקים, בכדי שהילדים הקטנים ידעו, שישמעו מי הם היו גדולי התורה שהיו בתימן, ומה היו מעשיהם. אם אין עבר, אין עתיד. אם רוצים שימשיכו בדרך, צריכים לטפל בנושא זה.

כאן זה אינו המקום להיות צנועים, ולא לספר זאת. אמנם ידוע שחכמי תימן הם צנועים, כמו חכם אחד ספרדי [בספר תיבת משה] שהזכיר חידוש ששמע מפי אחד מחכמי צנעא, הוסיף זאת צנועים חכמה, חז"ל אמרו והוי צנוע וארך רוח [בפרק ששי דאבות, ועיין פירוש מהרי"ץ שם נגד הפרסומת], אבל כעת זהו לא הזמן להצטנע, כעת הזמן להוציא זאת החוצה. אמנם 'צנעא' זה מלשון 'צניעות', מכל הבחינות והמשמעויות, אבל עכשיו חושבני שזאת עצלות, זו טעות, פשוט ישנה אדישות בעדה, לא חושבים ולא פועלים. כל איש תחת